
TEMAGRUPP MILJÖMÄSSIG UPPHANDLING

INLEDNING

Temagruppens område

Upphandling är ett av de viktigaste verktygen för att förbättra miljö och klimat i kommuner och region.

Temagruppens fokus är miljömässig upphandling utifrån avfallshierarkins översta steg avfallsminimering, återbruk samt materialåtervinning med syfte att bidra till ökad resurshushållning. Minskade inköp av plast och elektronik är särskilt viktigt liksom att minska avfall till förbränning.

Temagruppen har bestått av X personer från kommuner och Region Dalarna. Tre webinarier hålls där två är genomförda med sammanlagt kring X deltagare. Det sista webinariet hålls 18 januari.

Mängder/flöden

Kommunerna i Dalarna upphandlar varor för närmare 7 miljarder årligen och Region Dalarna 4,5 miljarder.

Uppskattningsvis köper kommunerna exklusive bolag, baserat på prognos 2022 Falu kommun, uppräknat ggr 5 i Dalarna (trend sedan 2019);

- 12 500 datorer (ökar)
- 3750 mobiltelefoner (ökar)
- 1500 dataskärmar (minskar)
- 50 skrivare (minskar)

Av dessa står skolan för 65-75%.

Sedan tillkommer Region Dalarna.

Aktörer

Kommunerna och dess inköpsenheter är centrala men upphandling påverkar stora delar av kommunen.

Upphandlingsdialog Dalarna (UDD) är ett projekt som inleddes 2015 men upphör i början av 2023.

UDD har bland annat tagit fram dalamodell för en miljömässigt ansvarsfull upphandling (2020, reviderad 2022). Modellen anger bland annat vikten av att flexibilitet i avtal så att det går att utveckla under avtalsperioden.

Dalamodellen för offentlig upphandling som ett strategiskt verktyg för en god affär anger fyra steg i upphandlingsprocessen. Varje steg omfattar fyra olika perspektiv. Under varje steg och perspektiv finns rekommendationer som är indelade i tre nivåer, tillfredställande – mycket tillfredsställande – excellent.

Upphandlingscenter Falun Borlänge regionen (UhC) är en gemensam nämnd för upphandling mellan kommunerna Falun, Borlänge, Avesta, Gagnef, Säter och Ludvika.

UhC ska enligt ägardirektiv bidra till att miljömässig hållbarhet är självklart och vara drivande inom resurshushållning. UhC har utvecklat samarbete med kommunernas miljöstrategier (miljöstrateginätverk), i syfte att

ge kompetens, prioritera upphandlingsplan, vägleda transport, mm.

UhC har en av kommunfullmäktige (medlemskommuner) fastställt upphandlingspolicy som ska följas. Den anger att hållbarhetskrav ska ställas där det är behövt, möjligt och rimligt. Där hållbarhetsvinster kan uppnås och de ekonomiska konsekvenserna är möjliga att ta, ska sådana produkter efterfrågas i upphandlingarna. Varje inköp som medför förbrukning av varor, material eller energi ska vara väl motiverade. Alternativ som innebär att inköpet helt kan undvikas eller ersättas med köp av tjänster, återbruk eller återvunnet ska alltid övervägas. Offentliga medel används för att bidra till hållbar utveckling globalt och lokalt. Det anges också att miljökrav ska ställas i alla upphandlingar med målet netto 0 utsläpp växthusgaser 2045. Vid byggtreprenader ska miljöpåverkan och klimat alltid beaktas.

UhC har också vägledning samt förslag på miljö- och klimatkrav vid upphandling av transporter och fordon samt en återbrukspyramid som delar in upphandlingar i tre nivåer, bas, avancerad och spjutspets med olika krav kring återbruk.

I nämndplan 2021 – 2023 har UhC tagit fram ett antal exempelindikatorer gällande alla upphandlingar per år, exempelvis;

- >98% ska ha någon form av miljökrav varav minst 20% per år ska vara på avancerad eller spjutspetsnivå.
- Minst 20 % ska ha krav gällande avfallsförebyggande - återbruk – återvinning.
- Minst 20 % ska ha krav gällande klimat.

- Minst 20 % ska ha krav gällande kemikalier – giftfritt.

UhC vann nyligen miljöstrategipriset i kategori offentlig sektor. Priset erhöles utifrån att UhC arbetar med en genomarbetad strategi och genom samverkan mellan kommunerna där gemensamma mål satts upp, där bland annat återbrukspyramiden utvecklats för att skapa upphandlingskriterier lämpliga för återbruk.

Mora, Orsa och Älvdalen har ett samverkansavtal kring gemensam upphandlingsenhet med syfte upphandla ramavtal.

Region Dalarna samarbetar med 4 andra regioner kring upphandling (5 klöver). Region Dalarna är också drivande i arbetet kring Dalastrategin.

Region Dalarna leder också arbetet med Dalastrategin, Dalarnas regionala utvecklingsstrategi, som ska vägleda kommuner, näringsliv, akademi, civilsamhälle samt statliga myndigheter i det gemensamma arbetet med regional utveckling är en viktig utgångspunkt. Dalastrategin binder samman parterna i en enad målbild 2030 som kan vidareutvecklas i regionala strategier och dokument, exempelvis kretsloppsplaner och sedermera verksamhetsplaner på organisationsnivå. I strategin finns indikatorer som kan användas, exempelvis under klimatsmart Dalarna finns utsläpp klimatpåverkande gaser, Insamlat hushållsavfall och Avfall/BRP.

Region Dalarna har tillsammans med Coompanion Dalarna satsat för att utveckla sociala företag i Dalarna och dess affärsutveckling.

Upphandlingsmyndigheten (UHM) är den centrala myndigheten kring upphandling. År

2022 fick UHM ett regeringsuppdrag att stärka och utveckla den offentliga upphandlingen så att den i ökad grad bidrar till omställningen för en cirkulär ekonomi. UHM har omfattande stöd för miljömässigt hållbar upphandling, bland annat hållbarhetskriterier för inköp baserat på miljömässig och social hållbarhet. Det kan gälla IT och telekom, bygg- och rivning, fordon, kontor och textil, livsmedel, sjukvård och omsorg samt giftfri förskola. Inom de olika områdena kan man välja tre olika ambitionsnivåer (bas, avancerad och spjutspets). Förslag på krav finns i en kriterietjänst på deras hemsida.

Adda, tidigare SKL Kommentus, numera ett företag inom SKR, är ett verksamhetsstöd för offentlig sektor. Adda håller utbildningar, erbjuder tjänster inom inköp och juridik och upphandlar ramavtal och tjänster inom strategisk försörjning. De ställer höga krav på hållbarhet (bas, avancerad, spjutspets). Kommuner och kommunala bolag tittar ofta först om Adda har ramavtal. Sedan tas beslut om att tillämpa. Större organisationer, ex UHC, har möjligheter göra egna ramavtal.

Inom Adda finns en mängd upphandlade ramavtal som kan tillämpas med färdiga mallar för upphandling. Dock är det viktigt att prioritera vilken ambitionsnivå som används (bas etc.) och vilka kriterier som väljs för utvärdering.

UDD har också skrivit ett avtal med Adda kring en digital utbildning i Hållbar upphandling som främst vänder sig till politiker, upphandlare, hållbarhetsstrateg och avropare/inköpare.

Leverantörer till offentlig sektor är också viktiga partners för att bidra till miljömässig upphandling.

Lagstiftning

Upphandlingslagarna ger stora möjligheter, och i vissa fall skyldigheter, att ställa såväl sociala som miljömässiga hållbarhetskrav.

LOU föreslås ändras till att upphandlande myndighet ska beakta miljö och klimat vid offentlig upphandling och besluta om riktlinjer för hur dessa intressen ska beaktas.

Ny lag 2022-06-01 anger att avtal som tilldelas gällande ex kollektivtrafik och sopbilar ska uppfylla krav på ökad andel miljöanpassade fordon (EU krav).

Agenda 2030

Ett delmål, mål 12.7, handlar om att främja hållbara offentliga upphandlingsmetoder i enlighet med nationell politik och nationella prioriteringar. Men offentliga inköp kan också utgöra ett verktyg för att nå många andra av de globala målen:

- Offentlig sektor kan ställa krav på fossilfritt i de offentliga inköpen som ett sätt att bidra till klimatmål inklusive Mål 13 Bekämpa klimatförändringarna.
- Kommuner och regioner är stora offentliga upphandlare och kan genom upphandling styra marknadslösningar i innovativ och hållbar riktning och på så sätt bidra till Mål 9 Hållbar industri, innovationer och infrastruktur.)

Nationella mål

I regeringens strategi för cirkulär ekonomi (2020) tas upphandling upp som ett viktigt verktyg med några prioriterade områden, främst plast, textil, förnybara och biobaserade råvaror, livsmedel, bygg och rivningsavfall och innovationskritiska metaller och mineraler.

Uppsala länsstyrelse har på regeringens uppdrag tagit fram underlag för klimatpolitisk

handlingsplan 2023, "Lokal och regional klimatomställning". Enligt klimatlagen ska regeringen vart fjärde år ta fram en ny klimatpolitisk plan. I underlaget anges att upphandling är ett centralt verktyg för klimatomställningen, ex;

- Utveckling av klimatstatistik
- Samverkan inom kommuner och nätverk
- Resurstilldelning för att driva arbetet framåt, inte minst upphandlingssamordning
- Upphandlingsmyndighet föreslås få medel för vägledning av kommuners och regionens upphandlingsriktlinjer för minskad klimatpåverkan (ex drivmedel/transport, bygg- och anläggning, vård/omsorg, måltider/livsmedel, förbrukningsvaror/plast, IT)

SAMMANFATTANDE ANALYS

Upphandling är naturligtvis väldigt viktigt avseende förutsättningar att minimera avfallsmängder, öka återbruk och materialåtervinning och skapa giftfria miljöer.

Nästan alla temagrupper vid revidering av kretsloppsplaner har frågor kring upphandling som verktyg. I nuläget har ej alla dessa kopplingar identifierats men det kommer ske som en följd av kretsloppsplaneras framtagande.

Det brister ofta i kompetens i hela processkedjan från beställare till upphandlare och kontroll/uppföljning.

Samverkan i Dalarna kring upphandling är centralt, exempelvis kopplat till hur UDD och

dess dalasamarbete ska säkerställas och utvecklas.

På [webbinarium 18/10](#) framkom mycket kring upphandling, exempelvis;

- Sätt krav på att leverantör tar ansvar för sina produkter ur ett hållbart perspektiv, kräv att det finns en plan för produkten under dess livslängd
- Det är alltid mycket mer klimatsmart att arbeta för att avfall inte uppstår jämfört med återvinna
- I framtiden mer fokus på process än produkt. Med process avses mer hållbar livscykelhantering och hållbara affärsmodeller.
- Inköp bör styras till funktion och uppgift, fabriksnytt inte alltid bäst (lång livslängd, kvalitet och reparation, funktion före ägande)
- Köp återbrukad IT utrustning – använd utrustning längre – se till att den återbrukas
- Inköp av plast – klassad som återvinningsbar enligt Plastmanual (Svensk plaståtervinning) – säkerställ att den också återvinns
- Samverkan är nyckeln till framgång tillsammans skapar vi stor skillnad.

Lite kort om [klimatpotential](#);

- Minskade inköp av datorer ger klimatnytta, ca 300 kg CO2e/dator varav > 90% i produktion
- Minskade inköp av bildskärmar ger klimatnytta, ca 1000 kg CO2e/skärm
- Minskade inköp av mobiltelefoner ger klimatnytta, ca 190 kg CO2e/mobiltelefon

- Vid antagande att Dalarnas kommuner köper in 10 000 datorer, skärmar och mobiltelefoner skulle minskade inköp med 20 % ge en klimatnytta på 3000 ton CO₂e/år.
- Minskade inköp av plast ger klimatnytta, ca 2,1 kg CO₂e/kg plast

Det är inte bara miljön som blir vinnare på mer miljömässig upphandling utan även ekonomin. Förutom minskade inköpskostnader (1 % i minskade inköpsvolymen i Dalarna motsvarar 100 mkr/år) så minskar kostnaderna för avfallsbehandling.

VAD VILL VI GÖRA

Utveckla en mer hållbar upphandling i Dalarna i samverkan baserad på Agenda 2030 där avfallsminimering är viktigast men det som ändå måste köpas in ska i första hand vara återbrukat. Avyttring ska om möjligt gå till återbruk och i andra hand materialåtervinning. Särskild fokus ligger på plast, textil, elektronik och byggavfall. **Motivering varför det som föreslås är viktigt, ex klimatnytta och resurs/genererar avfall. Områden som alla köper. Sätta arbetssätt som gynnar alla områden.**

Exempel mål (2030 jämfört med 2021 om inte annat anges)	Klimat, ton CO2e	Ekonomi
Gemensamt Dalarna		
Upprätta och implementera miljökrav vid upphandling kring avfallsförebyggande, återbruk och materialåtervinning. Målnivå kan sättas på bolags- och verksamhetsnivå.		
Upprätta och implementera åtgärder för beteendeförändring för minskade inköp för avfallsminimering, särskilt avseende elektronik och engångsplast (om den inte är lagstadgad). Mängden inköp av nyproducerad produkter ska minska, varav <ul style="list-style-type: none"> • Datorer XX % • Mobiltelefoner XX % • Bildskärmar XX % • Engångsplastprodukter¹ XX% Målet kräver också en inledande analys att begagnade eller äldre produkter klarar sitt ändamål	2500	
Upprätta och implementera ett systematiskt arbetssätt för uppsatta miljökrav vid uppföljning av avtal under avtalstid.		
Valfritt kommun		
Mängden inköp av nyproducerad produkter ska minska, varav		

¹ ex. förpackningar, inkontinensprodukter, skoskydd, handskar, mm.

<ul style="list-style-type: none"> • Textil XX % • Möbler XX % <p>Målet kräver också en inledande analys att begagnade eller äldre produkter klarar sitt ändamål</p>		
Från andra temagrupper		

PRIO anger grupper som prioriterade 29/11: A=3 eller fler grupper; B=1-2 grupper

Exempel åtgärder	Kommentar	Projekt Dalarna	Främst lokalt	PRIO 29/11	Kommentarer 29/11
Direkt avfallsminimering					
Strategi för minskade inköp av nyproducerade datorer i skola.	<p>Mer än 50 % av inköp datorer i kommunen sker inom skolan.</p> <p>Analysera behov av att varje elev har dator kopplat till olika åldrar (ex lägre årskurser), kan delas.</p> <p>Användning av datorer längre tid och införskaffande av begagnade datorer baserat på elevernas behov kopplade till olika åldrar.</p> <p>Åtgärden kräver också analys att det fungerar med begagnade datorer kopplat till programvaror.</p> <p>Datasalar ?</p> <p>Bör omfatta mer än skola</p>	X		A	Hör ihop med projekt nedan

Exempel åtgärder	Kommentar	Projekt Dalarna	Främst lokalt	PRIO 29/11	Kommentarer 29/11
Krav på ökad/lång livslängd på bärbar elektronik	Mål att livslängden på olika varor som genererar stora mängder avfall inom kommunens verksamheter ska öka. Ej köpa nytt		X	A	Hör ihop med projekt ovan
Ställ krav på de stora produktgrupperna vid inköp som minskar avfallsmängderna	Möbler, textil, livsmedel, kontorsmaterial. Köp begagnat, med lång livslängd som går att laga och reparera, och lämna till återanvändning och återvinning.		X	A	
Ställ krav på att minska engångsartiklar			X	A	
Gemensam elektronik privat/arbete	Syfte optimera användning	X	X	B	
Samverkan och kampanjer					
Samverkan Dalarna	Säkerställ att samverkan efter UDD fortsätter, eventuellt mer inriktning hållbar upphandling	X		B	
Inför återkommande insamlingsdagar för hemelektronik	Mycket samlas hemma som skulle kunna ge stor nytta om det gick till materialåtervinning	X			
Inrätta avsättning upphandling till samverkan Dalarna (fortsättning UDD)	Mkt liten andel (promille). Krav deltagande samverkan	X		B	Förslag 29/11
Upphandlingsverktyg och mallar					
Implementera framtagna dala modeller för upphandling	Rekommendation Upphandlingsdialog Dalarna	X		BB	

Exempel åtgärder	Kommentar	Projekt Dalarna	Främst lokalt	PRIO 29/11	Kommentarer 29/11
Implementera vägledning kring kravställning använda återvunnet material vid byggnation	Rekommendation Upphandlingsdialog Dalarna samt UHM	X		B	Finansiell modell
Gemensam mall upphandlingspolicy eller motsvarande	Utgå från befintliga Redogör för de viktigaste delarna för att minska avfall och öka miljömässig upphandling Omfattar från politik, chefer, upphandlare, användare. Inbegrip leverantörer. Minimnivå som alla kan följa. Sedan välja fördjupning. Tydliggör riktlinjer för ambition (bas, avancerad, ev. spets) Beslut KF	X		B	
Krav på koldioxidpåverkan av produkter inkl. redovisning klimatavtryck	Underlag för att prioritera och följa upp.	X		A	
Krav enligt Upphandlingsmyndighetens baskrav (minst) ska ställas i alla upphandlingar där det är möjligt	Inkl kemikalier som kan hamna i avlopp		X	B	
Utveckla förutsättningar innovationsupphandling och funktionsupphandling	Ge stöd för näringslivsutveckling. Tillvarata Ignite Sweden etc.	X		BB	
Krav på återvunnet och/eller förnybara material i förpackningar (även etiketter), som ska vara återvinningsbara. Även storpack istället för små förpackningar.	Som följer FTI:s regler. Ringa in vissa delar? Grundläggande rekommendationer från FTI (plast): • Byt ut den svarta färgen.	X		A	

Exempel åtgärder	Kommentar	Projekt Dalarna	Främst lokalt	PRIO 29/11	Kommentarer 29/11
	<ul style="list-style-type: none"> • Byt till en platsort som är återvinningsbar. • Se över materialval för etiketten. • Minska andelen tryck. Länkar till FTI:s återvinningsmanualer: Plast, Papper, Glas Jmf mot UHM krav på förpackningar Hör ihop åtgärd nedan				
Krav på återvunnen plast i produkter och att plast kan återvinnas	Hör ihop åtgärd ovan	X		A	
Sätt krav på rätt CE märkning vid inköp av produkter, särskilt plast	Vanligt att kina import är "fusk"	X			
Kunskap och utbildning					
Utveckla dalastatistik för de viktigaste produkterna/material ur klimat och resurssynpunkt	Det saknas ofta enkel information kring inköp av IT utrustning, plastprodukter, etc. Enas i Dalarna om vad som ska ingå i statistik. Ange klimat- och ekonomiska mått.	X			
Utveckla kompetens genom utbildning och material	Gemensamt i Dalarna	X		B	